

EN DIAGNOSE AF SAMTIDEN

Alle præsterer

Kan du forestille dig en dag, hvor du ikke præsterer noget som helst? Slet ingenting? Nej, vel? Den tanke er umulig. En dag uden nogen form for præstation ville indebære, at vores aktivitetsniveau blev reduceret til et absolut minimum, så vi knap nok kunne røre på os eller tænke en eneste tanke. Det lyder hverken rart eller ønskværdigt. Vi kan ikke ikke-præstere.

Ordet præstation kommer af latin *praestatio*, af *praestare*, som betyder 'stå foran', 'overgå', 'yde' eller 'bevise'. Med den udvidelse af definitionen kommer vi et skridt nærmere, hvad vi forstår ved ordet præstation. Samtidig indikerer det, hvad der kan være problematisk ved begrebet.

Det at præstere indebærer altså, at vi yder noget – og gerne anstrænger os for at yde noget godt. I det perspektiv er det ikke problematisk at hævde, at langt de fleste mennesker gerne vil præstere noget. At præstere er en naturlig del af det at være menneske. Faktisk trives vi mennesker med at præstere, og

vi har ikke noget imod de prøvelser, en præstation indebærer. Der er altså intet i vejen med at præstere. Snarere tværtimod. Problemerne opstår, hvis prøvelserne overstiger den gevinst, præstationen skulle give. Eller hvis vi præsterer for at stå foran eller overgå nogen – og dermed skaber ulighed og konkurrence i vores forhold til andre. Hvis det er ved at overgå andre, vi beviser vores værd og måske endda bliver anerkendt for vores præstation. Når det sker, risikerer vi, at selve præstationen tager over og bliver et lammende og problemfyldt mål i sig selv.

I de senere år har vi været vidne til en udvikling, hvor fokus på individets præstationer har fået en ganske særlig betydning i samfundet. Det er blevet vigtigt at præstere godt i alle livets forhold – i familien, blandt vennerne, på arbejdspladsen og i skolen. Vores præstationer har nemlig stor betydning for, hvordan vi konstruerer os selv og vores muligheder i tilværelsen.

Den præstationskultur, vi for eksempel kender fra sportens verden, er vandret ind i samfundet og blevet en del af vores hverdag. Og med den følger en særlig social logik, hvor det at præstere opfattes som hovednøglen til at låse det gode liv op.

Den engelske professor og ungdomsforsker Andy Furlong har gennem sine studier af unge og ungdomskultur vist, at børn og unge oftest er dem, der først og med størst kraft mærker tidens udviklingstendenser. Det gælder også, når vi ser på præstationskulturens indtog i det moderne samfund. Derfor ser vi i disse år, at præstationskulturen især blandt børn og unge kan påvirke deres skolegang, deres trivsel og generelle tilgang til livet.

Præstationskulturen skaber nogle særlige rammer for børne- og ungdomslivet i dagens Danmark, som vi både kan undersøge teoretisk og empirisk. Anders har gennem hele sit arbejdsliv forsket i samtidsdiagnose og skrevet om udviklingen af præstationssamfundet, mens Søren i forbindelse med sit ph.d.-pro-

jekt om præstationskultur, køn og sociale medier har interviewet 80 udskolingselever om deres oplevelser med og forhold til præstationsforventninger. Eleverne kommer fra fire skoler i Danmark, der er valgt, fordi de, hvad angår størrelse, elevgrundlag og beliggenhed, er meget forskellige. Alligevel ligner elevernes erfaringer langt hen ad vejen hinanden. Det fortæller os noget om, at vi for at forstå præstationskulturen blandt børn og unge først må forstå, hvordan præstationskulturen er forankret i og en del af samfundet.

Præstationssamfundet

I bogen *Ung i en præstationskultur* fra 2016 beskriver de to ungdomsforskere Søren Østergaard og Kirsten Grube Juul den præstationskultur, som er opstået mellem unge i dag. Det er tankevækkende læsning, der viser, hvordan sådan en kultur påvirker de unge og deres fællesskaber. Men bogen fortæller os ikke noget indgående om, hvorfor kulturen er opstået, eller hvordan vi kan forstå den som en del af samfundet. Præstationskulturen opstår og trives nemlig i det, vi kalder præstationssamfundet.

Præstationssamfundet opstår i anden halvdel af det 20. århundrede som en reaktion på det, den franske filosof og sociolog Michel Foucault kalder disciplinærsamfundet. I sit forfatterskab beskriver han disciplinærsamfundets logik og måder at disciplinere sine borgere på. Foucault definerer disciplinærsamfundet som et samfund, der strukturerer og producerer en type mennesker, som han kalder 'lydighedsindivider'. Lydighedsindivider indordner sig på mere eller mindre subtile måder under allerede eksisterende sociale hierarkier og følger dermed de retninger, som udstikkes af andre, sådan som det var kendetegnende for vores samfundsstruktur før omkring 1950. Her var det mest almindelige,

at unge mennesker enten fulgte i deres fars fodspor eller på anden vis gjorde som deres lærer eller en anden autoritet dikterede.

Denne logik overførtes ifølge Foucault bl.a. til børn i skolen, til menige på kasernen, arbejderne på fabrikken og andre grupper af mennesker, der alle var underlagt mantraet om 'kæft, trit og retning'. Foucault beskriver, hvordan mennesker i disciplinær-samfundet blev gjort til 'føjelige kroppe', der for at være gode borgere skulle kende deres plads, adlyde og tilpasse sig frem for at udfordre den sociale orden. Heraf kommer navnet disciplinær-samfund.

Det tvangsforhold opløses gradvis fra og med begyndelsen af 1960'erne, og i sin bog *Præstationssamfundet* fra 2016 viser Anders, hvordan idealet for samfundets borgere i dag ikke længere er Foucaults lydighedsindivid, men i stigende grad det, vi kunne kalde 'præstationsindividet'. Det er i kraft af vores egne præstationer, at vi må udforske de muligheder, tilværelsen tilbyder. Han viser, hvordan vores præstationer bliver en markør for, hvor godt vi lykkes i livet, og i hvor høj grad det er lykkedes for os at udfolde og realisere de muligheder, der ligger foran os.

Institutioner for præstationer

Udviklingen af præstationssamfundet var til at begynde med et frigørelsesprojekt. En bevægelse, hvor flere og flere ville frisættes og ikke længere lade sig underkue af stivnede sociale forhold. Befolkningerne i den vestlige verden ville ikke længere indordne sig under diverse fastlåste sociale hierarkier, men ønskede at realisere sig selv i den tiltagende individualiserings tegn. Der var et stigende ønske om at have frihed til egenhændigt at kunne skabe egne identiteter, livsstile og måder at være til i

verden på. Det så vi med markante frigørelsesprojekter som ungdomsoprøret i 1968, flipperne i 1970'erne og yuppierne i 1980'erne, hvor det netop er den unge generation, der, som Furlong beskriver, først og med den største kraft mærker og reagerer på tidens udviklingstendenser.

Men udviklingen fra disciplinær- til præstations-samfund forblev dog ikke kun et frigørelsesprojekt. Med den trin-vise samfundsmæssige forankring blev frigørelsen sat i system, og dermed blev muligheden for og friheden til at præstere afløst af krav om at skulle præstere på en bestemt måde. Der opstod en ny form for præstationslogik, hvor det bærende mantra var, at alt potentielt kan lade sig gøre, hvis blot du præsterer. I præstations-samfundet handler det derfor om, hvorvidt du kan kalibrere dine præstationer, så de matcher det, du gerne vil virkeliggøre. Idealet er at kunne præstere på måder, hvor du kan realisere dig selv og dine drømme og leve op til dine og samfundets forventninger.

I *Præstationssamfundet* beskriver Anders, hvordan den form for logik har store konsekvenser for hele vores samfund – såvel socialt som økonomisk og strukturelt. Vi skal købe den rigtige Kählervase og samtidig være bæredygtige og bevidste i vores forbrug, vi skal have de rigtige venner og sikre os invitationer til de rigtige selskaber. Og strukturelt ser vi blandt andet, hvordan uddannelsessektoren tilpasser sine uddannelser efter, hvad der efterspørges på arbejdsmarkedet, som for eksempel når det særligt er erhvervslivets behov for medarbejdere med digitaliseringskundskaber, der driver diskussionen om, hvorvidt teknologiforståelse bør være et selvstændigt fag i grundskolen.

I lyset af denne efterspørgsel ændrer samfundets sociale logik sig på en måde, hvor vi indretter samfundet ud fra en særlig præstationslogik, og hvor det er dine egne præstationer, der afgør din succes i tilværelsen. Præstationssamfundet

er nemlig kendetegnet ved en forestilling om, at alle har en særlig præstationsidentitet, der skal foldes ud og gøre sig samfundsmæssigt gældende. Vi er alle præstationsindivider, og betingelserne for, at vi kan være succesfulde, er på en og samme gang skabt samfundsmæssigt oppefra og internaliseret og praktiseret individuelt nedefra. Kravet om at præstere er strukturelt i den forstand, at det knytter an til samfundets indretning i alt fra skolens organisering over den måde, arbejdsmarkedet fungerer på, til markedsøkonomiens fokus på vedvarende forbrug. Samtidig er det også kulturelt, fordi det opstår i vores daglige gøren og laden.

Det er vigtigt at forstå, at præstationssamfundets sociale logik løbende former institutionernes omgang med mennesker. Den kryber ind i lovgivningen, for eksempel for skolen, hvor vi ser, at skolereformer og nationalt fastsatte kanonlister eller måltal for elevernes faglige udvikling alle er en del af en institutionalisering af præstationssamfundets sociale logik. Og gennem vores møder med samfundets institutioner indpodes denne logik også i os som mennesker – vi lærer løbende at gøre den til vores egen. Det ser vi blandt andet med uddannelsesparathedsvurderingerne, hvor børn og unge ser sig selv udefra gennem en bestemt linse for de faglige og sociale færdigheder, som de skal kunne mestre for at være klar til videre uddannelse.

Når præstationssamfundets sociale logik internaliseres i os, får det den konsekvens, at det, der begyndte som et frihedsprojekt, stille og roligt slår om i sin modsætning og bliver til et tvangsforhold: Det, der førhen var et projekt om frisættelse og frihed til selv at bestemme, er blevet til et krav om at præstere. Det gælder i særlig grad for børn og unge, der må følge præstationssamfundets sociale regler og normer for at kunne udfolde sig som præstationsindivider og arbejde for at forme en succesfuld

fremtid. Det er samfundets præmis. Men hvordan eksekveres den? Det er her, præstationskulturen kommer ind i billedet.

Præstationskulturens motor

Den polsk-engelske sociolog Zygmunt Bauman kritiserede i begyndelsen af 1970'erne forståelsen af begrebet 'kultur' for at være for ensidig. Han mente, at kultur alt for ofte og fejlagtigt blev betragtet som noget, folk fik trukket ned over hovedet, noget, der kom oppefra og blev os påduttet. Den forståelse overser ifølge Bauman, at kultur også er det, vi mennesker gør, når vi er sammen. Kultur udspiller sig mellem mennesker og er altså både skabt og noget, vi skaber sammen. På samme måde gælder det, at præstationskulturen ikke bare presses ned i halsen på intetanende mennesker – vi er også selv med til at forme den i vores måder at omgås hinanden på og deltage i det fælles liv i samfundet.

Børn og unge mærker derfor heller ikke kun denne kultur som noget, der kommer udefra. Nej, de udøver også kulturen ved at gøre dens sociale logik til deres egen og bruge dens motorer til personlig fremdrift. Præstationskulturen bliver skabt og genskabt i børn og unges hverdagsliv med alt, hvad det indeholder. Det er udtryk for en præstation, når det mest interessante billede skal lægges på Instagram, når de rigtige klassekammerater skal vælges til gruppearbejdet, eller når man vedvarende skal sikre sig en plads i de rigtige vennegrupper.

Det mest potente brændstof, der fyldes i præstationskulturens tank, er konkurrence. I visse sammenhænge indgår konkurrence som et helt selvfølgeligt – og tit også uproblematisk – element. Lande konkurrerer med hinanden om at komme først til Mars eller udvikle sofistikeret robotteknologi. Virksomheder konkur-